

Paulina Jabłońska¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

RODZINA I JEJ ROLA W KSZTAŁTOWANIU ŻYCIA RELIGIJNEGO WEDŁUG PIERWSZEGO SYNODU DIECEZJI KATOWICKIEJ

WSTĘP

Kościół w Polsce doskonale rozumie, że należycie pojęta odnowa życia religijnego powinna zacząć się od rodziny. Rodzina bowiem jest podstawową komórką społeczności ludzkiej, w której wzrasta i coraz bardziej się zakorzenia życie religijne, życie wiary w każdym pojedynczym człowieku. Toteż polskie synody diecezjalne biorą teren rodziny za szczególny przedmiot swej refleksji i odnowy. Wydaje się, że dużo interesującego materiału wniósł Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej odbyty w latach 1972-1975. Niniejszy artykuł ma na celu ukazać dorobek tego synodu w kwestii „rodziny i jej roli w kształtowaniu życia religijnego”. Jego przedmiotem będzie głównie norma teologiczna, prawna i pastoralna synodu katowickiego z jej uwarunkowaniami, tj. z treściami Pisma Świętego i nauki II Soboru

---

¹ Paulina Jabłońska (ur. 1987), magister prawa z zakresu prawa karnego na Wydziale Prawa i Administracji Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, doktor prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Zakładzie Prawa Kościelnego i Wyznaniowego. W 2012 r. ukończyła studia podyplomowe z prawa pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, a w 2013 r. studia podyplomowe: Pedagogika dla Nauczycieli bez Przygotowania Pedagogicznego na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Obecnie jest studentką trzeciego roku na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Watykańskiego. Tylko w sporadycznych przypadkach odwołam się do opracowań z zakresu socjologii rodziny.

KORZENIE ŻYCIA Z WIARY W RODZINIE

Na synodzie katowickim podkreślono źródła, z których winna płynąć wiara w rodzinie. Wskazano więc niejako na korzenie wiary, do których należą: odpowiedni szacunek dla Pisma Świętego, dokumentów soborowych, historycznego dziedzictwa oraz religijne wychowanie i katechizacja dzieci i młodzieży. Synod zwrócił uwagę w pierwszym rzędzie na to, co mówi Pismo Święte na temat małżeństwa i rodziny. Według statutów katowickich Bóg powołuje do małżeństwa większą część ludzi, On też sam jest jego twórcą i prawodawcą. To sam Bóg tak postanowił, że małżeństwo jest trwałą wspólnotą życia i miłości dwojga ludzi².

Bóg jest najwyższą miłością sam w sobie i źródłem miłości dla każdego człowieka. Dlatego też, gdy stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo, ubogacił go potrzebą i zdolnością miłowania. Człowiek ubogacony zdolnością miłowania może dzięki dwubiegunowości płci stworzyć w związku małżeńskim tak głęboką wspólnotę życia, że mężczyzna i kobieta zawierający ten związek stają się „jednym ciałem” i kierują się jednym duchem³. Słowa te stanowią podstawę nierozzerwalności przymierza małżeńskiego. Fakt ten podkreślany jest w wyjątkowy sposób przez Syna Bożego w Nowym Testamencie, będąc fundamentem dobra wspólnego rodziny⁴. Tak zawarty związek małżeński opiera się na miłości, która włącza małżonków w miłość Bożą, gdyż Bóg jest najwyższym źródłem tej miłości⁵.

Tę naukę potwierdzają słowa Pisma Świętego, zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, które Prawodawca katowicki przytacza, odwołując się w wielu przypadkach do dokumentów soborowych.

W Liście do Efezjan czytamy na temat związku małżeńskiego: „Tajemnica to wielka, a ja mówię w odniesieniu do Chrystusa i do Kościoła” (Ef 5,32). Ten fragment Pisma Świętego cytuje Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* [dalej: KK], nauczając o tajemnicy sakramentu małżeństwa, który wyraża miłość pomiędzy Chrystusem a Kościołem⁶. W miłości tej uczestniczą małżonkowie, wspomagając się razem we współżyciu, rodzeniu i wychowaniu dzieci. Osiągają w ten sposób świętość i tworzą niejako domowy Kościół⁷.

² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976 [dalej: U I SDK], III, X., 1.1., s. 149.

³ Mt 19,6: „A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało”.

⁴ P. J. Chmura, *Rodzina środowiskiem rozwoju duchowego człowieka według św. Jana Pawła II*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2014, t. 23, nr 3, s. 10.

⁵ U I SDK III, X, 1.1., s. 149.

⁶ C. Smuniewski, *Eucharystia – tajemnica domu*, Warszawa 2011, s. 25.

⁷ KK 11.

DOKUMENTY SOBOROWE

Sobór Watykański II dużo miejsca poświęcił problematyce rodziny, zgłębiając gruntownie i wszechstronnie ten problem. Dlatego Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej, omawiając zagadnienia dotyczące współczesnej rodziny, wielokrotnie korzysta z dokumentów soborowych, które urastają tutaj do rangi nowego źródła, po objawionym słowie Bożym.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele stwierdza, że ludzie świeccy, ewangelizując świat świadectwem słowa i życia, stają się głosicielami wiary. Rodzice, będąc pierwszymi zwiastunami wiary dla swoich dzieci i pielęgnując w nich powołanie właściwe dla każdego dziecka, tworzą w swojej rodzinie niejako domowy Kościół, w którym się nawzajem uświęcają⁸.

Kolejnym dokumentem soborowym poruszającym zagadnienia dotyczące rodziny jest Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* [dalej: KDK]. Rozważa ona zagadnienie świętości małżeństwa i rodziny, wychodząc od stwierdzenia, że Bóg jest twórcą małżeństwa, w którym przez wyrażenie obopólnej zgody małżonkowie wzajemnie się sobie oddają⁹. Rodzina, w której spotykają się różne pokolenia, pomagając sobie wzajemnie w zdobywaniu doświadczenia życiowego, stanowi fundament społeczeństwa. Dlatego ci wszyscy, od których zależy w jakikolwiek sposób życie różnych wspólnot czy grup społecznych, winni dołożyć wszelkich starań, aby zadbać o należyte warunki dla rodziny w społeczeństwie oraz umożliwić jej rozwój¹⁰.

Następnym dokumentem soborowym traktującym o wychowawczej roli rodziny jest Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* [dalej: DWCh], na początku której jest ogólne założenie, że „wszyscy ludzie jakiegokolwiek rasy, stanu i wieku mają [...] nienaruszalne prawo do wychowania odpowiadającego ich własnemu celowi”¹¹.

W Dekrecie o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* [dalej: DA] rola rodziców w zaszczipianiu wiary i wychowaniu dzieci jest od strony powinności apostołskich wyrażona w następujący sposób: „Chrześcijańscy małżonkowie są wzajemnie dla siebie, dla swoich dzieci i innych domowników, współpracownikami łaski i świadkami wiary. Oni są dla swych dzieci pierwszymi głosicielami wiary i wychowawcami: słowem, przykładem przysposabiają je do życia chrześcijańskiego i apostołskiego, roztropnie służą im pomocą w wyborze drogi życiowej”¹². Do obowiązków małżonków należy ukazywać przez swoją postawę apostołską nierozzerwalność węzła małżeńskiego i jego świętość; bronić zarówno

⁸ KK 11.

⁹ KDK 48.

¹⁰ KDK 52.

¹¹ DWCh 1.

¹² DA 11.

prawa do wychowania chrześcijańskiego swoich dzieci, jak i godności oraz autonomii rodziny¹³.

Dwa następne dokumenty soborowe: Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* [dalej: DK]¹⁴ i Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* [dalej: DFK]¹⁵, przypominają rodzicom, wychowawcom, nauczycielom, a także tym, którzy w jakikolwiek sposób zajmują się wychowywaniem dzieci i młodzieży, o obowiązku budzenia powołań w procesie wychowawczym.

HISTORYCZNE DZIEDZICTWO

Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej w swoich statutach podkreśla znaczenie tradycji w kształtowaniu wiary i życia religijnego na gruncie rodziny. Wiara staje się inspiracją do różnych form działania na czas Kościoła, np. miłość bliźniego i ofiarność. Wiara ta jest kształtowana także przez tradycje religijne, które w licznych środowiskach kształtują zwyczaj domowy i rodzinny. Tutaj istotne znaczenie ma osobisty i konkretny przykład życia rodzinnego ojca i matki. Zadowalający jest również fakt, iż większość wiernych zachowała świadomość odpowiedzialności za poziom życia chrześcijańskiego, który jest świadectwem ich wiary, nie tylko wobec otoczenia, w którym żyją, ale również wobec własnych dzieci¹⁶.

Przekaz historycznego dziedzictwa uzależniony jest od ludzi, szczególnie starych, tworzących daną społeczność. Synod, omawiając znaczenie i rolę ludzi starych w przekazywaniu tradycji i wprowadzaniu młodych pokoleń w życie społeczne, a także ich sytuację w czasach dzisiejszych, stwierdza, że „w każdym społeczeństwie żyła pewna grupa ludzi starych, czy nawet bardzo starych, jednak ich sytuacja była inna niż we współczesnym społeczeństwie. Mieli oni w społeczeństwach przeszłości większe znaczenie, a nawet odgrywali rolę przywódczą. Było tak przede wszystkim w życiu rodziny i wiązało się z jej typem patriarchalnym. Ludzie starzy byli przekazicielami tradycji i wprowadzali młode pokolenia w życie społeczne”¹⁷.

W swoich zarządzeniach synod zaleca, aby rodziny pielęgnowały domowe zwyczaje świąteczne: adwentowe, bożonarodzeniowe i inne oraz by troszczyły się o podtrzymywanie czy przywracanie im religijnego sensu¹⁸. Należy też zachęcać całe rodziny katolickie do udziału „w procesji Bożego Ciała, która jest szczególnie wymowną manifestacją wiary i Kościoła w obecności Chrystusa w Najświęt-

¹³ Tamże.

¹⁴ DK 11.

¹⁵ DFK 2.

¹⁶ U I SDK, I, I, 2.2.2., s. 5.

¹⁷ Tamże, XI, 2.2., s. 173.

¹⁸ Tamże, II, V, 3.4.9., s. 72.

szym Sakramencie”. Byłoby dobrze, gdyby dzieci towarzyszyły swoim rodzicom czy opiekunom w procesji¹⁹.

Wszyscy wierzący powinni ponadto z szacunkiem i pietyzmem pielęgnować tradycje i obrzędy katolickie, które są związane z ważnymi wydarzeniami życia rodzinnego, jak np. chrzest, pierwsza spowiedź, Pierwsza Komunia Święta, bierzmowanie, ślub, pogrzeb, rocznice, wieczerza wigilijna, święcone itp. Są one bowiem dowodem odwiecznej kultury chrześcijańskiej katolickiego narodu polskiego. Obrzędy i tradycje związane z tymi wydarzeniami winny prowadzić do głębszego zrozumienia istotnych treści tych wydarzeń oraz przeciwstawiać się coraz bardziej rozpowszechnianej w dzisiejszych czasach „kulturze laickiej”, która przejmując tylko zewnętrzną oprawę tradycyjnych zwyczajów katolickich i usiłując przepoić je treściami areligijnymi²⁰.

Rodzina śląska, wierna tradycjom religijnym, zawsze przekazywała podstawy wiary i życia chrześcijańskiego dzieciom i młodzieży. Oprócz rodziny istotną rolę odgrywali tutaj nauczyciele, a także księża katecheci. W obecnych czasach warunki życia prywatnego i rodzinnego uległy wielu znaczącym zmianom. Dotyczy to również śląskiej rodziny. Mimo jednak zmian warunków życia, we współczesnej rodzinie śląskiej zauważa się nadal jej przywiązanie do Kościoła, wiary, tradycji religijnej i ludowej pobożności. W dalszym ciągu ceni się tu także tę wartość, jaką jest sama rodzina, co przejawia się w istnieniu ścisłych więzi między jej członkami i kultuwowaniu stosunków społeczno-towarzyskich wśród krewnych²¹.

Inną charakterystyczną cechą rodziny śląskiej, zakorzenioną w zwyczaju i tradycji, jest tradycyjne – w większości przypadków – rozumienie roli kobiety. Potwierdzenie tej tezy znajdujemy w książce W. Mroczonek pt. *Rodzina górnicza*, w której autor pisze, że „utrzymywanie się tradycyjnego wzoru kobiety w rodzinie w omawianym okresie może świadczyć także o dużej wartości owej rodziny, której życiu właściwą treść nadaje przede wszystkim działalność kobiety. Oderwanie jej od domu przez pracę zawodową jest więc traktowane i może rzeczywiście mieć takie znaczenie jako swojego rodzaju rozbitcie wewnętrznej organizacji i ładu życia rodzinnego”²².

RELIGIJNE WYCHOWANIE I KATECHIZACJA DZIECI ORAZ MŁODZIEŻY

Zagadnienie to było przedmiotem zainteresowania Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej. Niezbędnym czynnikiem warunkującym religijne wychowanie dziecka jest w pierwszej kolejności wszczepianie mu wiary przez rodziców czy

¹⁹ Tamże, 3.4.16., s. 73.

²⁰ Tamże, III, X, 4.2., s. 162-163.

²¹ Tamże, X, 2.1.7., s. 154.

²² W. Mroczonek, *Rodzina górnicza*, Katowice 1965, s. 135.

opiekunów, zainicjowanej przez chrzest święty. Synod stwierdza w tej materii, że niemalże wszyscy diecezjanie proszą dla swoich dzieci o chrzest, prowadząc je do pełnego uczestnictwa w Eucharystii (Pierwsza Komunia Święta), a także do bierzmowania. Zdarzają się przypadki, że nawet ci, którzy stracili wiarę, pragną dać swoim dzieciom poprzez chrzest możliwość wyboru życia w wierze Kościoła. Jest to świadectwem uznania Boga za wartość i stanowi dyspozycję do rozwoju wiary u tych osób. Postawa taka stanowi jednocześnie poważny problem duszpasterski, gdyż chrzest wymaga wiary, w przypadku dzieci – wiary ich rodziców, chrzestnych lub opiekunów, na których spoczywa obowiązek religijnego wychowania. Obowiązek ten w pewnym stopniu spoczywa na całej lokalnej wspólnotie Kościoła, w której dziecko otrzymało chrzest²³. W innym miejscu synod zgłębia ten temat, mówiąc o obowiązkach rodziców jako podstawowych w przedmiocie przekazywania wiary dzieciom. W tym względzie rodzice winni dołożyć jak najwięcej starań, w razie konieczności pogłębić własną wiedzę, kierować się głosem swojego sumienia i nie ulegać niczyjej presji. Rodzice powinni dzielić się nawzajem ze sobą skarbem wiary, poznając jej istotne elementy, a następnie przekazywać ją swoim dzieciom poprzez przykład własnego życia według wiary oraz poprzez wspólną rodzinną modlitwę²⁴.

Wiara wyraża się i zarazem wzmacnia w modlitwie, tak osobistej, jak i wspólnej. Ta ostatnia jest praktykowana w różnych wspólnotach: diecezjalnej, parafialnej, a także w mniejszych wspólnotach rodzinnych. Każdy człowiek uczy się modlitwy, modląc się głównie we wspólnocie. Szczególnie ważne jest, aby modliły się wspólnoty rodzinne, gdyż stwarza to doskonałe, niemal naturalne, warunki do uczenia się modlitwy przez wszystkich członków, zwłaszcza przez dzieci i młodzież²⁵.

Doniosłym czynnikiem w wychowaniu religijnym i pogłębianiu wiary jest przygotowanie dzieci przez rodziców do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, do których poza chrztem należy bierzmowanie i Eucharystia. Synod katowicki stwierdza, że przez te trzy sakramenty wierni dochodzą do całkowitej dojrzałości, mogą pełnić właściwe każdemu posłannictwo w Kościele oraz w świecie, tak aby w ten sposób doprowadzić Ciało Chrystusa do pełni. Ci, którzy otrzymali chrzest na początku swego życia, powinni przygotować się do przyjęcia dwóch następnych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, w czym ma im pomóc cała wspólnota Kościoła, a zwłaszcza rodzice i chrzestni²⁶.

Synod zaleca i zachęca rodziców oraz nauczycieli, aby wychowując religijnie dzieci, nauczali je także formuły aktu wiary według Soboru Watykańskiego II i schematu synodalnego²⁷. Rodzice, nauczając swoje dzieci formuły aktu wiary,

²³ U I SDK II, V, 2.2.7., s. 62.

²⁴ Tamże, III, XVII, 4.3.5., s. 237.

²⁵ Tamże, II, V, 4.8., s. 77.

²⁶ Tamże, 2.2.5., s. 62.

²⁷ Tamże, I, I, 4.17., s. 12.

powinni w nich tę wiarę pogłębiać poprzez przekazywanie im ewangelicznych treści, a także poprzez świadectwo własnego życia, prowadząc z nimi na przykład religijny dialog rodzinny (tzw. „homilia rodzinna”), którego podstawą powinien być przeczytany fragment Pisma Świętego, list pasterski czy usłyszana w Kościele homilia itd.²⁸ Metodę takiego wychowania zaleca się tym bardziej, iż obecnie coraz częściej obserwuje się wśród wiernych słabą znajomość Pisma Świętego, co jest faktem bardzo niepokojącym. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest między innymi to, że nie przyjął się jeszcze wśród wiernych zwyczaj czytania Biblii, czy to indywidualnie, czy w rodzinach. Rzadko również dociera do nich książka religijna, a bywa nawet, że wcale. Lepiej natomiast przedstawia się sprawa z religijnymi czasopismami czy katechizmami, które mają znacznie szerszy krąg odbiorców²⁹.

Trudnym, a przy tym niezwykle istotnym problemem jest wychowanie religijne dzieci w małżeństwach mieszanych. Zaleca się, aby w takich rodzinach prowadzony był dialog wiary, który umacniałby pobożność małżonków, a przy tym będąc wyrazem miłości ekumenicznej, co wpływa również dodatnio na wychowanie religijne dzieci. Płaszczyzną takiego dialogu, w którym istnieje respekt wobec przekonań współpartnera, jest małżeństwo. Postawa tolerancji, współpracy i zrozumienia ze strony obojga małżonków, przy udziale zainteresowanych duszpasterzy, przyczynia się w znacznej mierze do religijnego wychowania dzieci w małżeństwie mieszanym i pomaga uniknąć wielu trudności wynikających z tego stanu rzeczy³⁰.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na wychowanie religijne dzieci i młodzieży jest ich katechizacja. Jeżeli chodzi o uczestnictwo w katechizacji tak dzieci, jak i młodzieży, to sytuacja jest bardzo zróżnicowana w zależności od środowiska, w którym żyją. Synod stwierdza, że w parafiach wielkomiejskich pewien procent dzieci szkół podstawowych i młodzieży szkół średnich nie uczęszcza na katechezę. Taka sytuacja wpływa na mniejsze oddziaływanie katechezy w wychowaniu religijnym dzieci i młodzieży³¹. Z tego między innymi powodu w dzisiejszych czasach kładzie się większy nacisk na zaangażowanie rodziców w katechizację swoich dzieci niż w latach poprzednich. To zaangażowanie dokonuje się poprzez udział rodziców w katechezie dzieci przedszkolnych, katechezie klas pierwszych i drugich, konferencjach dla nich przeznaczonych, wywiadówkach czy – jak to ma miejsce w ostatnich latach – w katechezach dla dorosłych. Wychowanie religijne dokonuje się bowiem przez całe życie każdego człowieka³². Kościół, prowadząc katechezę, obejmuje nią różne (pod względem wiekowym i rozwojowym) grupy dzieci i młodzieży. Zdany obecnie na własne siły w pracy katechetycznej, liczy

²⁸ Tamże, I, II, 3.6.2.1., s. 24.

²⁹ Tamże, I, I, 2.1.3.1., s. 4.

³⁰ Tamże, III, XVIII, 4.3.5., s. 237.

³¹ Tamże, I, I, 3.1.3.1., s. 3.

³² Tamże, III, 2.2.3., s. 30.

w dużej mierze na współdziałanie rodzin chrześcijańskich³³, zważywszy na fakt, iż frekwencja na katechezie jest różna, zależna od współpracy rodziców i katechetów, a także od sytuacji moralno-religijnej w rodzinach³⁴.

Katechizacja w szkołach podstawowych, zawodowych oraz w szkolnictwie średnim, odbywała się do II wojny światowej w szkołach. Po wojnie, z przerwą do 1961 r., katecheza w szkołach była traktowana jako kolejny przedmiot nauczania³⁵. Współczesna sytuacja przyniosła pod tym względem szereg zmian. Od roku 1961 dzieci i młodzież uczęszczają do szkół typu laickiego. Wraz z wejściem w życie reformy oświaty i wychowania z 1973 r. szkoła postawiła sobie za cel wychowanie młodzieży i dzieci w duchu ateistycznym. Sytuacji tej dodatkowo sprzyja fakt, że funkcja wychowawcza jest zmonopolizowana przez państwo, które realizuje w swoim programie wychowawczym ideologię ateistyczną, laicką³⁶. Wśród innych trudności w katechizacji dzieci i młodzieży w obecnych warunkach można wymienić: religijną obojętność niektórych rodziców, wpływ szkoły poprzez różne kółka zainteresowań, wpływ środków masowego przekazu itp.³⁷ Szczególne niebezpieczeństwo dla procesu wychowawczego oraz katechizacji stwarzają środki masowego przekazu, co synod katowicki wyraźnie akcentuje w swoich uchwałach, stwierdzając: „Najpopularniejsze środki przekazu – radio, telewizja – kierują czasem i postępowaniem odbiorców poprzez zamierzony układ programów w ciągu dnia. Stwarza to ogólny problem zwłaszcza w rodzinach, w których zajęci pracą rodzice mają ograniczone możliwości kontrolowania poczynąń dzieci. Dlatego ważnym zadaniem i nowym obowiązkiem rodziców jest czuwanie nad wyborem programu oglądanego przez dzieci i kontrolowanie ilości czasu na to przeznaczonego, a także uczenie ich świadomego wartościowania przyjmowanego słowa i obrazu przez rozmowy na ten temat w rodzinie”³⁸.

Odwołując się do dokumentów soborowych, uczestnicy synodu stwierdzają, że ważnym elementem dojrzałej postawy chrześcijańskiej rodziców winna być świadomość, iż to na nich ciąży główny obowiązek religijnego wychowania dzieci, począwszy od najwcześniejszego dzieciństwa, zanim spotkają się z katechezą³⁹. Obowiązek ten spoczywa najpierw na rodzicach, a później na rodzinie, która powinna być pierwszą szkołą wiary. Jednakże, aby rozwój wiary w dziecku odbywał się prawidłowo, musi nastąpić w jego życiu również kontakt ze wspólnotą wierzących. Taką wspólnotą, w życiu której dziecko ma obowiązek uczestniczyć, jest parafia. Może ono brać także udział w życiu mniejszych wspólnot, w których można lepiej realizować wzajemną miłość, angażować się w ich działalność czy

³³ Tamże, 2.2.6., s. 30.

³⁴ Tamże, 2.2.7., s. 30.

³⁵ Tamże, 2.1.2., s. 29.

³⁶ Tamże, 2.2.5., s. 30.

³⁷ Tamże, 2.2.8.1., s. 31.

³⁸ Tamże, IV, 4.4., s. 47.

³⁹ SW II P, DWCM, nr 3., s. 489-491.

wspólnie pogłębiać wiarę. Należy jednak pamiętać o tym, że każda z tych mniejszych wspólnot winna służyć dobru większej wspólnoty, na przykład parafii, która z kolei ma służyć dobru diecezji itd.⁴⁰

Synod, wykazując się wielką troską o dobre wychowanie dzieci i młodzieży, zwraca się do rodziców i wychowawców, a także do każdego katolika, aby wszyscy czuli się odpowiedzialni za wychowanie religijno-moralne dzieci oraz młodzieży; aby mieli na uwadze zło, które szerzy się w społeczeństwie; aby mieli w sobie odwagę, która pozwoli im przeciwstawiać się wszelkim nadużyciom lub demoralizacji. Rodzice nigdy nie powinni rezygnować z przysługującego im prawa do wychowania religijnego własnych dzieci⁴¹.

W tym celu uczestnicy zgromadzeń synodalnych apelują do władzy państwowej, aby respektowała prawo do wolności wychowania religijnego. Realizowanie tego prawa wymaga godności osoby ludzkiej. Z tego wynika też prawo do formacji religijnej dzieci⁴². Prawo to przyznaje Powszechna Deklaracja Praw Człowieka⁴³. W treści art. 26 ust. 3 tejże deklaracji z 1948 r. zawarte jest prawo rodziców do pierwszeństwa w wyborze kierunku edukacji dzieci⁴⁴.

Synod, występując w imieniu wszystkich wiernych diecezji katowickiej, powołuje się także na Konstytucję PRL z 1952 r.⁴⁵ Domaga się więc, aby w stosunku do wszystkich obywateli było realizowane prawo swobody religijnej i przekonań, a dla rodzin – prawo wolności religijnej w wychowywaniu swych dzieci⁴⁶.

WPLYW UWARUNKOWAŃ SPOŁECZNYCH NA ŻYCIE RELIGIJNE RODZINY

W problematyce rodzinnej przedmiotem zainteresowania synodu katowickiego stały się społeczne uwarunkowania rodziny i ich oddziaływanie. Rodzina jako specyficzna wspólnota, wiążąca ludzi węzłami pokrewieństwa, nie jest dla siebie samowystarczalna, wyizolowana i niezależna od nikogo, ale żyjąc w danej społeczności, podlega prawom, które ją kształtują, i zmianom, jakie zachodzą we współczesnym świecie. Niezależnie od tych uwarunkowań społecznych, rodzina musi zachować właściwą dla siebie funkcję opiekuńczą

⁴⁰ U I SDK, I, I, 3.3.3., s. 9.

⁴¹ Tamże, 5.2., s. 12.

⁴² Tamże, III, 6.3., s. 40.

⁴³ P. Jabłońska, *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918-2015*, Kraków 2018, s. 264.

⁴⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta w dniu 10 grudnia 1948 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [dostęp: 10.10.2014].

⁴⁵ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1952 r., nr 33, poz. 232 ze zm).

⁴⁶ U I SDK, I, I, 5.1., s. 12.

-wychowawczą⁴⁷, która decyduje o religijności jej członków. To zadanie było i zawsze będzie ze swej natury podstawowym obowiązkiem rodziny, a przede wszystkim rodziców, którzy stanowią jej fundament. Jeżeli rodzina pozytywnie się wywiązuje z tego obowiązku, to stanowi ona najlepsze środowisko, w którym się rodzą oraz rozwijają wartości kulturowe i religijno-moralne. Następnie zaś wartości te promieniują na środowisko społeczne, w którym rodzina żyje, wzrasta i tym samym to środowisko tworzy. Synod katowicki pragnie pomóc rodzinie katolickiej należycie ustawić się wobec uwarunkowań środowiska.

WEWNĘTRZNA ORGANIZACJA WSPÓŁCZESNEJ RODZINY

Na przestrzeni kilkudziesięciu lat społeczność ludzka ulegała licznym przeobrażeniom. Miały na to wpływ zmieniające się warunki historyczne i gospodarcze, industrializacja i urbanizacja, oddziaływania ideologiczne i kulturowo-cywilizacyjne. W obecnym czasie przeobrażenia te dokonują się w bardzo szybkim tempie. Rodzina, będąc podstawową komórką społeczeństwa, także w swej strukturze organizacyjnej podlega tym przemianom. We współczesnej rodzinie zachodzą przeobrażenia w zakresie typów, modeli i wzorców zachowań oraz pełnionych funkcji, z których jedne zyskały, a inne straciły na znaczeniu⁴⁸. W podobny sposób ocenia zmiany dokonujące się we współczesnej rodzinie F. Adamski, socjolog i pedagog społeczny⁴⁹.

Jedną z wielu przemian, jakie zaszły we współczesnej rodzinie, jest zmniejszenie się jej wielkości i dietności. Istotnym czynnikiem wpływającym na zmniejszenie liczby dzieci w rodzinie jest powszechnie spotykana dzisiaj postawa konsumpcyjna rodziców, podyktowana materializmem praktycznym. Wysiłki rodziców zmierzają do szybkiego materialnego wzbogacenia się, z pominięciem, częściowym lub całkowitym, życia religijnego, które z czasem w ogóle przestaje być potrzebne. Kryzys ten jeszcze bardziej pogłębia podejmowanie pracy zawodowej przez matki małych dzieci. Prowadzi to do zaniedbania obowiązków wychowawczych spoczywających na rodzicach, które przyjmują oni na siebie w chwili zawarcia związku małżeńskiego⁵⁰.

Innym czynnikiem powodującym ograniczenie dietności w rodzinie współczesnej, a wynikającym również z postawy konsumpcyjnej małżonków, jest zanik ofiarności i zdolności do wyrzeczeń, stosowanie sztucznych środków regulacji poczęć czy uciekanie się do tak skrajnych praktyk jak przerywanie ciąży. Przeciwwstawiając się w sposób zdecydowany tak negatywnej i egoistycznej postawie

⁴⁷ P. Forma, *Realizacja funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinach wielodzietnych oraz czynniki ją warunkujące*, „Wychowanie w rodzinie” 2011, t. 3, s. 98-102.

⁴⁸ U I SDK, III, X, 2.1., s. 152-153.

⁴⁹ F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina*, „Chrześcijanin w świecie” 1970, nr 4, s. 47.

⁵⁰ U I SDK, III, X, 2.1.1., s. 153.

małżonków, należy być jednak wyrozumiałym wobec tych, których małodzietność czy bezdzietność wynika ze złego stanu zdrowia lub podyktowana jest ciężkimi warunkami materialnymi. Małżeństwa, które nie z własnej winy nie mają dzieci, powinny zostać uświadomione, że adopcja dzieci jest ich moralnym obowiązkiem⁵¹.

Przeciwieństwem rodzin małodzietnych, będących modelem wewnętrznej organizacji współczesnych rodzin, jest – rzadko niestety dziś spotykana – rodzina wielodzietna, będąca ośrodkiem zdrowej atmosfery moralnej. Wiele rodzin małodzietnych byłoby w obecnych warunkach ekonomicznych stać na liczniejsze potomstwo, jednakże kierowane fałszywą i niezdrową opinią publiczną, rozpowszechnianą w naszym społeczeństwie przez propagandowe środki masowego przekazu, a także w wyniku niesprzyjających warunków budownictwa mieszkaniowego czy ustawodawstwa socjalnego nie chcą i boją się podjąć decyzję o powiększeniu rodziny⁵². Dlatego też aby przeciwstawić się tej niewłaściwej postawie wobec rodzin wielodzietnych, wspólnota parafialna powinna brać w obronę i otaczać szacunkiem i opieką takie rodziny, służąc im różnorodną pomocą. Przygotowując kandydatów do zawarcia małżeństwa (a także całe społeczeństwo) należy uświadamiać im, że wielodzietność przynosi rodzinie nie tylko kłopoty, trudy i obowiązki, ale również wiele radości i satysfakcji z poniesionej w procesie wychowawczym ofiary. W rodzinie o takiej strukturze wewnętrznej dzieci lepiej się rozwijają zarówno fizycznie, jak i pod względem moralnym czy religijnym⁵³.

Świadcząc charytatywną pomoc rodzinom wielodzietnym w parafii, w pierwszej kolejności należy podjąć działania zmierzające do ratowania nienarodzonego życia, zwłaszcza w rodzinach zagrożonych i przeżywających kryzys. Trzeba też w tym względzie szczególną opieką otoczyć samotne matki. W tym celu synod powołał specjalną komisję, której zadaniem ma być wypracowanie różnych form pomocy dla ratowania atmosfery rodzinnej i życia religijnego w wielodzietnych rodzinach⁵⁴.

Ważnym zagadnieniem jest miejsce i rola ludzi starych w wewnętrznej organizacji współczesnej rodziny. Rodzina wiejska jest mniej niż rodzina miejska dotknięta procesem przebudowy przestrzennej. Dlatego rodzina wiejska jest „rodziną złożoną” – składa się z ludzi starych, ich dzieci i wnuków⁵⁵. Obecność ludzi starych w rodzinie jest bardzo pożyteczna, zwłaszcza gdy oboje małżonkowie pracują zawodowo. Wtedy funkcja wychowawcza i opiekuńcza nad wnukami spada bezpośrednio na dziadków⁵⁶.

⁵¹ Tamże, V, 2.1.1., s. 153.

⁵² Tamże, 2.1.2., s. 153.

⁵³ Tamże, 3.1.3., s. 158-159.

⁵⁴ Tamże, 3.2.6., s. 250.

⁵⁵ Tamże, XI, 2.6., s. 174.

⁵⁶ Tamże, 2.6.1., s. 174.

Wśród zmian, jakie się dokonały i jakim w dalszym ciągu podlega współczesna rodzina, dostrzec można zjawiska zarówno pozytywne, jak i negatywne. Do zjawisk negatywnych, utrudniających sprawną organizację rodziny, należą: przeciążenie niektórych członków rodziny, a zwłaszcza ojca, pracą zawodową, praca zawodowa matek i żon oraz zbytne oddalenie miejsca pracy od domu rodzinnego⁵⁷.

Najistotniejszym czynnikiem zakłócającym strukturę organizacyjną współczesnej rodziny miejskiej jest oddalenie miejsca pracy od rodziny. Największą płaszczyznę konfliktów stwarza praca zawodowa kobiety, która utrudnia jej podejmowanie czynności związanych z rolą żony oraz matki. Rodziny, w których pracuje zawodowo zarówno mąż, jak i żona, nie mogą w pełni realizować tradycyjnych schematów podziału czynności i ról społecznych⁵⁸.

Oprócz negatywnych zjawisk współczesnych przeobrażeń istnieją także zjawiska pozytywne, takie jak: uwolnienie od obowiązków gospodarczych, korzystniejsze warunki bytowe i zdrowotne, uregulowany czas pracy, a także możliwość wypoczynku⁵⁹.

OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZA ROLA RODZINY

Aby małżeństwo i rodzina mogły spełniać postulowaną rolę w społeczności, potrzebne jest odpowiednie przygotowanie młodych do stanu małżeńskiego i procesu wychowawczego w rodzinie⁶⁰. Za to przygotowanie w pierwszej kolejności odpowiedzialni są rodzice⁶¹.

Najodpowiedniejszym środowiskiem dla tego przygotowania jest dla młodego człowieka rodzina. Niestety bardzo często wzrastanie i rozwój jednostki w rodzinie bywają mocno zaburzone wskutek błędów opiekuńczo-wychowawczych samych rodziców. Niekiedy sama rodzina ogranicza swoje oddziaływanie wychowawcze przez to, że nie zawsze stwarza warunki do prawidłowego rozwoju i poprawnego kształtowania zasad współżycia⁶².

Zmiany zachodzące we współczesnej rodzinie, szczególnie miejskiej, sprawiają, że w coraz mniejszym zakresie spełnia ona funkcję opiekuńczo-wychowawczą w odniesieniu do dzieci przedszkolnych i szkolnych. Rodzice, pracując zawodowo, przekazują część opieki nad dziećmi instytucjom społecznym. Mimo to pozostaje jeszcze część wychowania, którą rodzina zachowuje – jest to wychowanie według określonych wzorców moralnych i społeczno-towarzyskich⁶³.

⁵⁷ U I SDK, III, X, 2.1.4., s. 153.

⁵⁸ P. Rybicki, *Spoleczeństwo miejskie*, Warszawa 1972, s. 230.

⁵⁹ U I SDK, III, X, 2.1.6., s. 154.

⁶⁰ Tamże, 2.3., s. 156.

⁶¹ Tamże, 3.1.2., s. 158.

⁶² Tamże, 2.3.1., s. 156.

⁶³ P. Rybicki, *Spoleczeństwo...*, s. 231-233.

Najczęstszym czynnikiem wewnętrznego rozkładu rodziny i małżeństwa w obecnych czasach jest szerząca się plaga alkoholizmu. Zagraża ona wewnętrznej spójności rodziny⁶⁴. Starając się zaradzić temu problemowi, synod zachęca księży do przyjmowania od dzieci przy okazji Pierwszej Komunii Świętej przyrzeczenia powstrzymania się od spożywania napojów alkoholowych i palenia tytoniu do momentu osiągnięcia pełnoletniości i zapisywania tych przyrzeczeń w parafialnej księdze trzeźwości, która powinna być w każdej parafii. Rodziców natomiast kapłani winni zachęcać do podjęcia zobowiązania, iż zatroszczą się oni o wychowanie dzieci w trzeźwości oraz że nie urządzą im przyjęcia pierwszokomunijnego z alkoholem⁶⁵. Synod ukazuje w swym ustawodawstwie istotną rolę rodziny w procesie opiekuńczo-wychowawczym, oczekując od rodziców chrześcijańskiej postawy trzeźwości oraz zdobycia potrzebnej im w tym zakresie wiedzy pedagogicznej i ciągłego wysiłku wychowawczego na rzecz wychowania dzieci i młodzieży w trzeźwości⁶⁶.

Ponieważ rodzina jest małą grupą ludzi, istotne znaczenie wychowawcze mają więzi emocjonalne łączące jej członków. Aby proces rozwoju osobowości dziecka przebiegał prawidłowo, ważne jest, aby rodzice sami postępowali zgodnie z zasadami, jakie wpajają swoim dzieciom i w ten sposób dawali im właściwy wzór do naśladowania⁶⁷. W tym celu rodzice powinni poszerzać swoją wiedzę religijną i prowadzić w pełni chrześcijańskie życie⁶⁸.

Wypełniając swoje zadanie opiekuńczo-wychowawcze, winni dbać o należyte przygotowanie dzieci do pełnienia przyszłych ról społecznych i obywatelskich, uwzględniając przy tym cel ostateczny, o czym wspomina Sobór Watykański II w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*⁶⁹. W innym dokumencie, tj. w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, mówi, że rodzice powinni tak wychowywać swoje dzieci, aby po osiągnięciu dojrzałości mogły one z pełną świadomością i odpowiedzialnością pójść za głosem swojego powołania⁷⁰. Rodzice mają pomóc swoim dzieciom odczytać ich ziemskie powołanie. Trafnie odczytane i czynnie realizowane przez dziecko powołanie przyczynia się do rozwoju jego osobowości⁷¹.

Szczególnie ważna staje się rola opiekuńczo-wychowawcza w małżeństwach mieszanych pod względem wyznaniowym. W małżeństwach tych istotny jest dobry przykład postawy chrześcijańskiej ze strony katolickiej oraz duch wzajemnego zrozumienia i tolerancji w połączeniu z modlitwą⁷².

⁶⁴ U I SDK, III, X, 2.3.2., s. 157.

⁶⁵ Tamże, XX, 4.7., s. 261.

⁶⁶ Tamże, 4.6., s. 261.

⁶⁷ U I SDK, III, X, 2.3.2., s. 157.

⁶⁸ SW II P, KDK, n. 48, s. 907.

⁶⁹ DWCh 1.

⁷⁰ KDK 52.

⁷¹ K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Kraków 1962, s. 251.

⁷² U I SDK, X, 3.2.5., s. 160.

Synod porusza także kwestię znaczenia funkcji opiekuńczo-wychowawczej rodziny w stosunku do dzieci poszkodowanych przez los. Rola rodziny w dziele chrześcijańskiego wychowania dzieci kalekich jest niezastąpiona. Synod domaga się respektowania prawa dzieci katolickich do chrześcijańskiego wychowania w zakładach, w których dzieci przebywają nieraz przez całe życie⁷³.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc refleksję na temat: *Rodzina i jej rola w kształtowaniu życia religijnego według Pierwszego Synodu Diecezji Katowickiej*, należy stwierdzić, że Przewodzący Kościoła Katowickiego wskazał rodzinie katolickiej Górnego Śląska przede wszystkim na autentyczne korzenie wiary, których należy strzec. Są nimi: żywy kontakt z Pismem Świętym i nauką Kościoła wyrażoną przede wszystkim na II Soborze Watykańskim. Na tej płaszczyźnie należy oprzeć życie małżeństwa i rodziny. Korzeniem życia religijnego rodziny na przyszłość będzie szczególna troska o katolickie wychowanie dzieci oraz młodzieży w teraźniejszości.

Kolejnym problemem ujętym w postanowieniach synodalnych są uwarunkowania środowiska oraz ich wpływ na chrześcijański kształt rodziny. Chodzi przede wszystkim o utrzymanie maksimum spójności rodzinnej wobec współczesnych zagrożeń i dezintegracji. Chodzi o to, żeby rodzina zachowała nadal swoje posłannictwo opiekuńczo-wychowawcze w stosunku do wartości religijno-moralnych oraz kulturowych. Na obu tych płaszczyznach aktywną rolę w formacji rodziny powinni spełniać duszpasterze.

THE FAMILY AND ITS ROLE IN SHAPING RELIGIOUS LIFE ACCORDING TO I SYNOD OF THE DIOCESE OF KATOWICE

Summary

The XX century is marked by great changes and transformations in every sphere of a human life. The supreme event which made a lot of changes in the Catholic Church is The Second Vatican Council. It performed a great renewal of a religious life. The Vatican II renewal influenced local churches in a great measure. In according, in Poland, we can see post-council revive synodal activity. The Church in Poland knows perfectly that the properly understood renewal of a religious life should begin in a family. That's why the polish diocesan synods take family as a subject of their reflexion and renewal, especially I Synod of Katowice (1972-1975). The Article shows an achievement of the Synod in "a family and its role in a formation of a religious life". The whole Article has been divided into two

⁷³ Tamże, XV, 1.4.1., s. 196.

parts. The first reveals a family community as a source of religious life. The second one shows how the development of a religious life in a family is determined by the changes and renewal of a society. The Catholic Church should remember that small communities, especially families, are the basis of a parish renewal. A family is not only a basic organizational unit of the Church but also a reality in which the Church is formed.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, dzieci, religia, Pierwszy Synod Diecezji Katowickiej, Kościół

Keywords: marriage, family, children, religion, I Synod of Katowice, Church

BIBLIOGRAFIA

- Adamski F., *Małżeństwo i rodzina*, „Chrześcijanin w świecie” 1970, nr 4.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, Poznań-Warszawa 1980 r.
- Chmura P.J., *Rodzina środowiskiem rozwoju duchowego człowieka według św. Jana Pawła II*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2014, t. 23, nr 3.
- Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*.
- Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*.
- Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*.
- Forma P., *Realizacja funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinach wielodzietnych oraz czynniki ją warunkujące*, „Wychowanie w rodzinie” 2011, t. 3.
- Jabłońska P., *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918-2015*, Kraków 2018.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232 ze zm).
- Mroczek W., *Rodzina górnicza*, Katowice 1965.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta w dniu 10 grudnia 1948 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [dostęp: 10.10.2014].
- Rybicki P., *Spoleczeństwo miejskie*, Warszawa 1972.
- Smuniewski C., *Eucharystia – tajemnica domu*, Warszawa 2011.
- Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice-Rzym 1976.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Kraków 1962.